

Az iskolarendszeren kívüli képzés

Egy hallgatói vizsgálat tapasztalatai

Az elmúlt évtizedekben az iskolarendszeren kívüli képzés területén jelentős változások mentek végbe. A munkanélküliség kezelésének egyik fontos aktív, foglalkoztatáspolitikai eszköze a képzés és az átképzés lett. A munkaadók felismerték, hogy a technológiafejlesztés mellett a munkaerőt is fejleszteniük kell és hatékonyabban kell használniuk. Másrészt a munkavállalók is felismerték, hogy saját piacképességük szinten tartásában és javításában fontos szerep hárul rájuk.

Az említett tendenciák ellenére a gazdasági vállalkozásokban még nem vált tömegessé a humán erőforrás hatékonyabb kihasználásának feltételeit megeremtő szervezeti átalakulás (2) és hiányosak azok az intézményi keretek is, amelyek az egyén képzését segítik elő (például ma még csak igen kevés (képzési vagy karrier-) tanácsadó iroda szolgáltatását vehetjük igénybe). Az iskolarendszeren kívüli képzés jogi szabályozása nehezen áttekinthető, hiszen nincs egységes törvény, hanem több törvény (például szakképzési, közoktatási, felsőoktatási és foglalkoztatási törvény) eltérő fogalmi rendszerben foglalkozik ezzel a területtel. (1) A leglátványosabb fejlődés a munkanélküliek képzésének és átképzésének területén figyelhető meg, ahol az elmúlt tíz évben egységes szabályozás, finanszírozás és intézményhálózat alakult ki. A felnőttképzési törvény megszületésével (jelenleg már zajlik a koncepció kidolgozása) megvalósulhat az iskolarendszeren kívüli képzés minden területének egységes szabályozása is, amely egyben illeszkedik az Európai Közösség tagállamainak szabályozásához.

Az iskolarendszeren kívüli képzés több oktatási formát takar. Ide tartoznak mindazok a képzési formák – mint a felnőttképzés, a szakmai továbbképzés, az átképzés és a munkaerőpiaci képzés –, amelyek a munkavégzéshez szükséges, illetve a munkaerőpiaci pozíció javítását célzó ismeretek megszerzését szolgálják és az oktatás intézményes keretei között szerveződnek. A gazdasági szerkezetváltást követően a felsorolt képzési formákhoz újak is csatlakoztak, például a munkanélküliek képzése és átképzése. (6)

Az oktatási formák sokszínűsége a képzést folytató intézmények heterogenitásában is megmutatkozik, hiszen az iskolarendszeren kívüli képzésben többféle intézménytípus vesz részt: a Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpontok, a szakképző iskolák, a felsőoktatási intézmények és a piaci vállalkozások (újjonnan szervezett képzőcégek, illetve privatizált oktatási központok). Emellett a gazdasági kamarák is bekapcsolódnak a képzésbe. Szerepük kettős: mint gazdasági önkormányzatok a gazdaság és a képzés közvetítői szerepkörét vállalják fel, számos felügyeleti és ellenőrző jogkörrel rendelkeznek (például részt vesznek a képző központok felügyeleti tanácsainak munkájában), de képzéssel is foglalkoznak (például a mesterképzés).

Az iskolarendszeren kívüli szakképzés intézményeit már több kutatás is vizsgálta, (3) a képzésben résztvevőkről azonban csak igen kevés információ áll rendelkezésre.

1998-ban az Oktatáskutató Intézetben szociológiai kutatást (7) végeztünk az iskolarendszeren kívüli képzésben résztvevőkről, melynek során öt településen (8), összesen 25 képző intézmény (9) hallgatójával készült kérdőíves adatfelvétel. (10) A kutatás a képzési formák közül csak a szakmai képzéseket, a különböző intézménytípusok mindegyikét vizsgálta. Mivel ezek az intézmények csak nagyobb településeken talál-

hatók, ezért a vizsgálat ott készült, ahol a képzés koncentráltan jelenik meg, és ahol a képzési piacon feltételezhetően kínálati bőség van.

Tanfolyami kínálat

Az öt kiválasztott településen összesen 701 kérdőívet töltöttek ki a hallgatók, melyek a következő település és intézménytípus szerinti eloszlást mutatják:

	N	%
Budapest	153	21,8
Pécs	140	20,0
Szombathely	127	18,1
Békéscsaba	138	19,7
Nyíregyháza	143	20,4
Összesen	701	100,0

1. táblázat. A képző intézmény települése

	N	%
Iskola	125	17,8
Oktatási vállalkozás	232	33,1
Kamara	13	1,9
Képző központok	248	35,4
Felsőoktatás	83	11,8
Összesen	701	100,0

2. táblázat. A képző intézmény neve

Mivel országos adatbázis nem állt rendelkezésünkre a különböző iskolarendszeren kívüli szakmai képzésekről, ami viszonyítási alap lehetett volna a kutatás hallgatói mintájának kialakításához, arra törekedtünk, hogy minden település és minden intézménytípus egyenlő arányban legyen reprezentálva.

Valamennyi intézménytípus megfelelő arányát nem sikerült biztosítani. Az oktatási vállalkozások és a Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpontok egy-egy harmados arányt képviselnek, ezzel szemben a többi intézménytípus együttes aránya is csupán egyharmad. Ez az eltérés több okkal is magyarázható. Egyes településeken a felsőoktatási intézmények egyáltalán nem folytatnak iskolarendszeren kívüli szakmai képzést, hasonló a helyzet a kamaráknál is, ahol több helyen megtagadták a válaszadást. Az eltérés harmadik oka az, hogy ahol mégis folytatnak szakmai képzést, sokkal kevesebb hallgatóval rendelkeznek, mint a másik két intézménytípus (oktatási vállalkozások és a képző központok). Lényegében a kiválasztott településeken az iskolarendszeren kívüli szakmai képzés piacát a hallgatói létszám nagyságát tekintve két intézménytípus uralja: a képzési vállalkozások és a Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képzőközpontok.

Nem ismerjük az iskolarendszeren kívüli képzés szakmák és tanulólétszám szerinti országos adatait, ezért egy-egy intézményen belül a tanfolyamok kiválasztása véletlenszerű volt. (11) Több mint ötvenféle tanfolyam hallgatójáról készült kérdőív. Ezeket a tanfolyamtípusokat 11 kategóriába soroltuk. A tanfolyamok hallgatók szerinti megoszlását mutatja a 3. táblázat

A széles skálából kiemelkednek a számítástechnikával kapcsolatos tanfolyamok (például számítógép-kezelő, szoftverüzemeltető, CAD, multimédia), amelyek a hallgatói létszám egyharmadát teszik ki. Emellett jelentős még a gazdasági tanfolyamok hallgatói létszáma is (például könyvelő, számviteli ügyintéző, külkereskedelmi ügyintéző, marke-

Szakma	N	százalék
Informatika	235	33,6
Gazdasági	185	26,5
Fém- és gépipar	58	8,3
Egészségügyi	38	5,4
Vendéglátóipari	35	5,0
Ruhaipari	31	4,5
Kereskedelmi	28	4,0
Egyéb szolgáltató	20	2,9
Egyéb ipari	20	2,9
Humán (például pedagógiai asszisztens)	17	2,4
Építőipari	7	1,0
Egyéb	26	3,8
Összesen	701	100,0

3. táblázat. Milyen szakmát tanul a tanfolyamon?

Miért jelentkezett a tanfolyamra	N = 646	A válaszok százalékában	Az esetek százalékában
Szaktudásbővítés	195	22,9	30,2
Állás reményében	166	19,5	25,7
Bizonyítvány miatt	118	13,9	18,3
Szakma iránti érdeklődés	124	14,6	14,7
Kötelezték rá	59	6,9	9,1
Munkahelyi előmenetel	41	4,8	6,3
Jobb állás reményében	40	4,7	6,2
Vállalkozást akar indítani	31	3,6	4,8
Cége iskolázta be	24	2,8	3,7
Nincs még szakmája	23	2,7	3,6
Második szakmaszerzés	21	2,5	3,3
Olcso volt	6	0,7	0,9
Kell a mestervizsgálathoz	2	0,2	0,3
Összes válasz	850	100,0	131,6

4. táblázat. Miért jelentkezett a tanfolyamra?

ting). Ez a két szakmacsoport jelenleg az iskolarendszerű szakközépiskolai képzésen belül is a legkeresettebbnek számít. Vagyis a képzésben résztvevők többsége úgy véli, hogy munkaerő-piaci pozícióját erősíti, illetve javítja, ha az informatikai ismereteket és gazdasági jellegű szakmai végzettséget szerez.

Az intézmény típusa, illetve települése összefüggést mutat a tanfolyamok típusával. A legkurrensebb szakmákban az oktatási vállalkozások és a felsőoktatási intézmények képezik a legtöbb hallgatót. A számítástechnikai tanfolyamok minden településen szinte azonos nagyságrendben fordulnak elő, a hallgatók tehát mindenütt egyformán fontosnak ítélik az informatikai tudást. A gépipari szakmákban – az iparilag fejlettebb települések – a főváros és Szombathely vezet. Az ország keleti részén, Nyíregyházán és Békéscsabán – az iparilag kevésbé fejlett településeken – a kereskedelmi és a vendéglátóipari képzések vannak előnyben.

A tanfolyamok óraszámja változatos képet mutat. A legkisebb óraszámú tanfolyam 20 órás, míg a legnagyobb 1600 (átlag 591 óra, középértéke 500 óra). Három tanfolyam óraszámja nem éri el a 100 órát, a többi tanfolyam 300 óra feletti, négy pedig 1000 óránál is több.

A legtöbb hallgató államilag elismert középfokú végzettséget, egy ötödük szakmunkás-bizonyítványt és egy hatodik felsőfokú diplomát szerez a tanfolyam végén. Érdekes, hogy sok hallgató nem volt tisztában azzal, hogy milyen papírt is fog kapni végzéskor.

Ezt nemcsak a „nem tudja pontosan” válaszok jelezték, hanem az is, hogy előfordult, hogy ugyanarra a tanfolyamra járók más-más végzettséget jelöltek meg. (12)

A hallgatók 6 százaléka szerint a tanfolyam nem igényelt semmilyen „előzetes” iskolai végzettséget. Közel egy-egy harmaduk szerint általános iskolai végzettség, illetve gimnáziumi érettségi volt a feltétel. A válaszadók fele szerint a tanfolyam elkezdéséhez csak az iskolai végzettséget kellett igazolni. Azokon a tanfolyamokon, ahol a belépéshez még egyéb feltételek is szükségesek voltak, leggyakrabban felvételi tesztet (34 százalék) írtak a hallgatókkal. A pályaalkalmassági teszt, a nyelvismeret és a szakmai gyakorlat csak igen kis mértékben játszott szerepet a felvételnél. Leggyakrabban a számítástechnikai tanfolyamok esetében kellett felvételi tesztet kitölteni. A képző intézmények közül az iskolák egyáltalán nem alkalmaztak felvételi tesztet, leggyakrabban a képző központok, utánuk pedig az oktatási vállalkozások szabtak ilyen feltételt. Összességében tehát a képzésbe való belépést nem nehezítik szigorú szelektációs eljárások.

Tanulási motivációk

Azt, hogy a hallgató miért jelentkezett a tanfolyamra, nyitott és zárt kérdés formájában is megkérdeztük. (4. táblázat)

A táblázatból jól látható, hogy négy olyan ok emelhető ki, ami a hallgatókat motiválta a képzésben: szaktudásbővítés, állás reménye, szakma iránti érdeklődés és a bizonyítvány megszerzése. Az összes felsorolt komponenst faktoranalízissel elemeztük. Ennek eredményeként öt fő motívumot kaptunk. Az első faktor a „kell a papír”: ide olyan válaszok tartoznak, mint a „bizonyítvány miatt”, a „kötelezték rá” és a „kell a mestervizsgálathoz”. A második motívum a szaktudásbővítés. A harmadik motívum a karrierépítés: ide tartozik a „jobb állás reménye” és a „munkahelyi előmenetel”, illetve ugyan kisebb faktorsúllyal, de az „olcsó volt” változó is itt jelenik meg. A negyedik motívumba a „cége beiskolázta” és a „nincs még szakmája” változók kerültek. Az ötödik motívumot a „vállalkozást akar indítani”, a „szaktudásbővítés” és a „második szakmaszerzés” dominálja.

A fő motívumokhoz tartozó pontszámokat hozzárendeltük az esetekhez, és megnéztük, hogy a hallgatók egyes jellemezői (iskolai végzettség, foglalkozás) hogyan befolyásolják az egyes motívumcsoportokat. Azt tapasztaltuk, hogy a hallgatók iskolai végzettségével szignifikáns összefüggésben áll minden faktor. A „kell a papír” és a szaktudásbővítés csoportokat főként a 8 általános iskolai és a gimnáziumi végzettség jellemzi. A karrierépítés csoport leginkább a felsőfokú végzettségűek körében dominál. A negyedik faktorban (nincs szakmája) a 8 általános iskolai végzettségűek jelennek meg, míg az ötödikben (vállalkozás) a szakmunkás végzettségűek dominálnak.

A hallgatók jelenlegi foglalkozása hasonló összefüggéseket mutat a fő motívumokkal. A „kell a papír” és a „nincs szakmája” csoportok leginkább a segéd- és betanított munkásként dolgozókat jellemzik, de az átlagnál magasabb pontszámmal rendelkeznek ezekben a faktorban a nem fizikai alkalmazottak is, akiknek a többsége gimnáziumi végzettséggel rendelkezik. A vállalkozók kisebb mértékben, de szintén megjelennek a „kell a papír” változóban. Ennek az az oka, hogy bizonyos vállalkozások indításához (például kereskedő) a vállalkozónak megfelelő szakmai végzettséggel kell rendelkeznie. A karrierépítés motívuma leginkább a vezető beosztásban dolgozók körében jelentkezik, kisebb mértékben a nem fizikai alkalmazottaknál is. Az ötödik faktorban (vállalkozás) természetesen a vállalkozók dominálnak, és mellettük a szakmunkások játszanak szerepet.

Az 5. táblázat a zárt kérdésre adott válaszokat mutatja.

Faktoranalízissel elkülöníthető a válaszok három nagy csoportja. Az első csoportba tartoznak a karrierépítéssel kapcsolatos válaszok (munkahelyi előmenetel, jobb állás, fizetésemelés), a másodikba a szabadidő hasznos eltöltése (jó társaság, hasznos időtöltés), a harmadik csoportba az új és érdekes ismeretek szerzése. Az állás reménye egyetlen fak-

Mit vár	N = 694	A válaszok százalékában	Az esetek százalékában
Új, érdekes ismereteket	346	29,0	49,9
Állást, mert jelenleg munkanélküli	296	24,8	42,7
Jobb állást	135	11,3	19,5
Munkahelyi előmenetelt	130	10,9	18,7
Fizetésemelést	117	9,8	16,9
Hasznos időtöltést	85	7,1	12,2
Jó társaságot	63	5,3	9,1
Egyéb	20	1,7	2,9
Összes válasz	1192	100,0	171,8

5. táblázat. Mit vár a tanfolyamtól?

Miért ide jelentkezett	N = 611	A válaszok százalékában	Az esetek százalékában
Nem volt máshol ilyen tanfolyam	198	27,0	32,4
Munkaügyi központ ajánlotta	157	21,4	25,7
Elérhetőség, közel van	89	12,2	14,6
Ezt találta legalkalmasabbnak	68	9,3	11,1
Ezt ismerte, ezt ajánlották	65	8,9	10,6
Munkaadó ajánlotta	36	4,9	5,9
Ebbe az iskolába járt	33	4,5	5,4
Anyagilag megfelelt	30	4,1	4,9
Magas színvonalú oktatók	22	3,0	3,6
Itt a legjobbak a feltételek	17	2,3	2,8
Rövid idő alatt lehet elvégezni	12	1,6	2,0
Itt dolgozik	5	0,7	0,8
Összes válasz	732	100,0	119,8

6. táblázat. Miért ebbe az intézménybe jelentkezett?

torban sem meghatározó, csak a másodikban jelenik meg pozitív, de gyenge súllyal.

A hallgatók foglalkozása szoros és szignifikáns összefüggést mutat mindhárom faktoral. A karrierépítés változócsoport jellemzője, hogy minél lejjebb lépünk a foglalkoztatási skálán, annál fontosabbá válik a hallgatók számára, kivételt jelentenek ez alól a munkanélküliek. A munkanélkülieket leginkább a második faktor jellemzi, a szabadidő hasznos eltöltése, illetve az állás reménye. A harmadik faktor, az új és érdekes ismeretek szerzése pedig éppen fordítottja a karrierépítés csoportnak, minél magasabban van valaki a foglalkoztatási skálán, annál fontosabb számára. Az iskolai végzettség csak a harmadik faktoral mutat összefüggést. Minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik a tanfolyamra járó hallgató, annál fontosabb számára az új, érdekes ismeretek szerzése.

A táblázat adataiból látszik, hogy a hallgatók harmada nem is választott intézményt, mivel abban az időpontban a keresett szakmában nem indult más intézményben tanfolyam vagy nem tudott erről. Vagyis azokkal ellentétben, akik úgy vélik, hogy ma inkább képzési túlkínálat jellemzi a piacot, adataink azt jelzik, hogy a képzési piac erősen szakosodott, lehet, hogy a képző intézmények száma sok, de a képzés jellege szerint erősen megosztott. A hallgatók tehát inkább tanfolyamot választanak, mint képzőhelyet. Az intézményválasztás további jellemzője, hogy olyan szempontok, mint a képzés színvonala, az intézmény tárgyi, személyi feltételei vagy szolgáltatásai teljesen háttérbe szorulnak. Az egyéni döntéseket leginkább az befolyásolja, hogy mennyire jól megközelíthető a képző intézmény, illetve ajánlották-e ismerősök. Emellett az is jellemző, hogy nem maga a hallgató mérlegel és dönt, hanem az, aki fizet a tanfolyamért, a munkaügyi központ vagy a munkahely.

A képző intézmény típusa szoros és szignifikáns kapcsolatot mutat azzal, hogy a hallgatók miért választották az adott intézményt. A „nem volt máshol ilyen tanfolyam” típusú válaszok leginkább az iskolákban, illetve a kamaránál indított tanfolyamokra jellemzők, legkevésbé pedig a felsőoktatási intézményekre. Az „ezt ismerte, ezt ajánlották” típusú válaszok leginkább az oktatási vállalkozásokra jellemzők. Az „ebbe az iskolába járt” válaszok a középiskolákra és a felsőoktatási intézményekre egyaránt vonatkoznak. Az „anyagilag megfelelt” válaszok többségét azok adták, akik a képző központokba járnak tanfolyamra, ami nem meglepő, hiszen nekik nem vagy csak kisebb mértékben kellett hozzájárulniuk a tanfolyam díjához (ha kellett fizetniük, ez általában a tanfolyam díjának 10 százaléka volt). A munkaügyi központ ajánlása főként a képző központok tanfolyamaira vonatkozik, de számos esetben az oktatási vállalkozások tanfolyamait is ajánlja a munkaügyi központ. A munkaadó ajánlása leginkább az oktatási vállalkozások tanfolyamainál fordul elő.

A tanfolyamok finanszírozása

A tanfolyamok átlagos díja 114 ezer Ft volt (minimum 5000, maximum 350 ezer Ft, szórás 67 ezer Ft). Ezeket az adatokat összehasonlíthatjuk az OSAP adatszolgáltató rendszer 1998. I. féléves adataival, (5) ahol az OKJ-s tanfolyamok átlagosan 72 ezer Ft-ba kerültek (minimum 5000, maximum 353 ezer Ft, szórás 48.400 Ft). A két adatsor minimumában és maximumában nincs eltérés, de a mi saját adataink szerint a tanfolyamok átlagos díja több mint másfélszer nagyobb, mint az országos átlag. Ez az összehasonlítás csak jelzés értékű, a különbség több okkal is magyarázható, pl. adatfelvételünk 1998. II. félévében történt és nemcsak az államilag elismert szakmákat vettük figyelembe. Emellett az országos adatok teljeskörűsége és megbízhatósága is megkérdőjelezhető. (5)

A 7. és 8. táblázatok a tanfolyamok finanszírozásának jellemzőit mutatják be. Az első táblázat a finanszírozókat külön-külön, míg a második táblázat a legtipikusabb finanszírozó „kombinációkat” mutatja.

Finanszírozó	N = 698	A válaszok százalékában	Az esetek százalékában
Saját maga	254	30,2	36,4
Szülei	47	5,6	6,7
Munkaügyi központ	361	43,0	51,7
Munkaadója	176	21,0	25,2
Egyéb	2	0,2	0,3
Összes válasz	840	100,0	120,3

7. táblázat. Ki finanszírozta a tanfolyamot?

Finanszírozó	N	százalék	átlag Ft
Csak saját maga	161	23,0	66
Csak munkaügyi központ	268	38,2	152
Csak munkaadó	107	15,3	91
Csak szülő	26	3,7	58
Saját maga és munkaügyi központ	44	6,3	134
Saját maga és munkaadója	34	4,9	99
Munkaügyi központ és munkaadó	30	4,3	133
Szülő és munkaügyi központ	12	1,7	167
Más vegyes	16	2,6	–
Összesen	698	100,0	114

8. táblázat. Ki finanszírozta a tanfolyamot?

A tanfolyamok vegyes finanszírozása igen ritka, az esetek 80 százalékában a munkaügyi központ vagy maga a hallgató fedezi a költségeket. Ahol a hallgató és a munkaügyi központ közösen viselte a tanfolyam költségét, ott ennek aránya általában: 10 százalék egyén, 90 százalék munkaügyi központ. A táblázat a tanfolyami díjak átlagos megoszlását is mutatja a finanszírozók szerint. A legdrágább tanfolyamokat a munkaügyi központok finanszírozták, míg a legolcsóbbak az egyéni finanszírozású tanfolyamok voltak. (A kik saját maguk is fizettek tanfolyami díjat, azok átlagosan 47 ezer Ft-ot fizettek: minimum 3, maximum 230 ezer Ft-ot). Magyarázhatná ezt a tényt, hogy a képző központok által finanszírozott tanfolyamok a leghosszabbak és a legnagyobb óraszámúak, csak hogy a munkaügyi központok nemcsak a képző központok tanfolyamait finanszírozták. A munkaügyi központok által finanszírozott tanfolyamoknak csak kétharmada kapott helyet a képző központokban. A tanfolyami képzések további 28 százaléka oktatási vállalkozásoknál, 5 százaléka felsőoktatási intézményekben és 2 százaléka iskolákban történt. A tanfolyami díjak erős és szignifikáns összefüggést mutatnak a tanfolyamok óraszámával. Tehát a munkaügyi központok képző intézménytől függetlenül a leghosszabb tanfolyamokat finanszírozták. Az általuk finanszírozott tanfolyamok átlagos óraszámja 800 (minimum 162, maximum 1600), és átlagosan 148 ezer Ft-ot fizettek egy-egy tanfolyamért (minimum 12 ezer, maximum 350 ezer).

Intézményi szolgáltatások

A hallgatók 60 százalékának a képző intézmény térítésmentesen adta a tankönyveket. Egyharmaduknak szintén vannak tankönyvei, de azokat meg kellett vásárolniuk. Csupán a válaszadók 7 százalékának nincs tankönyve.

A jegyzetellátottság már nem ilyen jó. A hallgatók fele kapott ingyen jegyzeteket, 10 százalékuk vásárolt, míg egyharmaduknak egyáltalán nincs jegyzete. Azt is megkérdeztük, hogy kik készítették ezeket a tankönyveket és jegyzeteket. Egy-egy harmadukat maga a képző intézmény vagy más képző intézmény, közel egy negyedüket részben a képző intézmény. A kérdezettek 8 százaléka nem tudta, hogy ki készítette a tankönyvet, jegyzetüket, 3 százalékuknak pedig sem tankönyve, sem jegyzete nincs.

E téren az intézmény típusa szerint jelentős különbségek mutatkoznak. A felsőoktatási intézmények tanfolyamaira járók csak igen kevesen kapnak térítésmentesen tankönyvet (15,7 százalékuk), a legtöbbüknek vásárolni kell (79,5 százalékuk), viszont szinte minden hallgatónak vannak könyvei. A középiskolákba járók közel fele ingyen kapja, 40 százalék vásárolja könyveit. Az oktatási vállalkozásoknál még magasabb ez az arány, kb. kétharmaduk térítésmentesen kapja, egyharmaduk vásárolja tankönyveit. A képző központok esetében pedig a hallgatók 75 százaléka ingyen kapja a tankönyveket. Ugyanakkor éppen ezekben az intézményekben tanulóknál a legmagasabb a tankönyvvel nem rendelkezők aránya. A kamarai tanfolyamokra járók száma ugyan igen csekély, de közülük mindenki térítésmentesen kapja a tankönyvet. A jegyzetek terén hasonló összefüggéseket tapasztaltunk.

A tankönyvek és jegyzetek „származását” tekintve, a képző központok tanfolyamainak tankönyvei általában saját készítésűek, a felsőoktatási intézményekben pedig a vegyes oktatási anyagok dominálnak. A legnagyobb mértékben az oktatási vállalkozások alkalmasnak mások által készített tankönyveket és jegyzeteket.

A hallgatók kevesebb mint 30 százaléka szerint az intézmények az oktatás mellett más szolgáltatásokat is nyújtanak, intézménytípusok szerint eltérő mértékben. A legtöbb esetben a képző központokba járó hallgatók kapnak egyéb szolgáltatásokat is, második helyen az oktatási vállalkozások állnak, míg az iskolákba járók kapnak a legkevesebb egyéb szolgáltatást a képző intézménytől. A hallgatók szerint a különböző képzőhelyek közül a képző központok nyújtják a legtöbb képzést segítő szolgáltatást (saját készítésű

ingyenes tankönyv, ill. jegyzet és egyéb szolgáltatások). (9. táblázat)

Az adatok alapján a szolgáltatások között az álláskeresési tanácsadás áll az első helyen. A különböző szolgáltatások terén nincs különbség a képző intézmények között, vagyis az a képzőhely, amely valamilyen szolgáltatást nyújt, egyszerre többfélét is biztosít. Ezekért a többlétszolgáltatásokért a hallgatóknak fizetniük sem kell.

A hallgatóktól azt is megkérdeztük, hogy mennyire elégedettek a tanfolyammal és a képzőintézménnyel. (10. táblázat)

Mint a tábla adatai mutatják, a hallgatók túlnyomó többsége elégedett. A legmagasabb osztályzatot az intézmény megközelíthetősége kapta, annak ellenére, hogy a tanfolyamra járók többségének egy vagy több órát kell utaznia a képző intézménybe. Csak alig több mint egy ötödüknél igényel az oda-vissza út egy óránál kevesebbet. A hallgatóknak átlagosan másfél órát kell utazniuk, de van olyan hallgató is, akinek kilenc órát kell utaznia naponta. Az utazási idő szoros összefüggést mutat a képző intézmény településével. A fővárosi képző intézményekbe járóknak kell a legtöbbet utazniuk, átlagosan 2,2 órát. Ezt követik a pécsi intézményekbe járók, míg a többi település esetében nagyjából azonos az utazási idő. A tanfolyamra járók több mint fele nem azon a településen él, ahol a képző intézmény található (23 százalékuk más városban, 30 százalékuk pedig községben). A főváros magas utazási idejét a városon belüli közlekedés magyarázza, míg Pécsért azért sok az utazási idő, mert itt a legnagyobb a bejárók aránya (61 százalék). A többi vizsgált településen körülbelül azonos a helyi és a bejáró hallgatók aránya.

Visszatérve az elégedettségi mutatókhoz, a legkisebb mértékben az alkalmazott tankönyvekkel és jegyzetekkel elégedettek a hallgatók. Habár az oktatási segédanyagokkal való ellátottság megfelelő szintű, igen sok hallgatónak tartalmi kifogásai vannak az alkalmazott tankönyvekkel és jegyzetekkel kapcsolatban.

Az, hogy milyen típusú képző intézménybe jár valaki, csak az intézmény szolgáltatásaival való elégedettséggel mutat szignifikáns összefüggést. Leginkább az iskolákba járók, legkevésbé pedig a felsőoktatási intézménybe járók elégedettek az intézmény szol-

Milyen szolgáltatásokat nyújt az intézmény	N = 195	A válaszok százalékában	Az esetek százalékában
Álláskeresési tanácsadás	132	48,2	67,7
Pályaválasztási tanácsadás	63	23,0	32,3
Egyéb (pl. számítógép-használat)	35	12,8	17,9
Pszichológiai tanácsadás	25	9,1	12,8
Karrier-tanácsadás	9	3,3	4,6
Vállalkozói tanácsadás	9	3,3	4,6
Könyvtárhasználat	1	0,4	0,5
Összes válasz	274	100,0	140,5

9. táblázat. Milyen szolgáltatásokat nyújt az intézmény?

	1	2	3	4	5
Mennyire elégedett az iskola megközelíthetőségével?	2,8	5,7	15,6	19,2	56,7
Mennyire elégedett az intézmény tárgyi felszereltségével?	0,6	3,7	20,5	37,0	38,2
Mennyire elégedett a tankönyvekkel?	6,5	11,1	23,5	28,1	30,8
Mennyire elégedett a jegyzetekkel?	14,4	7,7	20,4	28,9	28,5
Mennyire elégedett a tanárokkal?	0,1	2,1	13,2	34,1	50,4
Mennyire elégedett a tanfolyam színvonalával?	0,4	2,1	16,1	39,2	42,2
Mennyire elégedett a vizsgakövetelményekkel?	2,3	3,6	22,4	36,7	35,0
Mennyire elégedett a tananyag hasznosíthatóságával?	0,7	3,1	19,2	39,2	37,7
Mennyire elégedett az intézmény szolgáltatásaival?	0,6	3,9	16,2	40,2	39,0

10. táblázat. Elégedettségi mutatók (százalékos eloszlás)

gáltatásaival. A szolgáltatások terén az iskolák mellett az oktatási vállalkozások is megelőzik a képző központokat. Az intézmény típusa más téren nem mutat összefüggést a különböző elégedettségi mutatókkal, ezzel szemben az intézmény települése több mutatóval is összefügg. Összességében a legelégedettebb hallgatók a nyíregyháziak, akik az alkalmazott tankönyvek, a tanárok, a tananyag hasznosíthatósága és az intézmény szolgáltatásai terén is a legtöbb jeles osztályzatot adták, míg a legkritikusabbak ugyanezen mutatók mentén a fővárosiak és a pécsiek voltak.

Az elégedettségi mutatók a hallgatók iskolai végzettségével is szoros kapcsolatot mutatnak. A tankönyvekkel, ill. jegyzetekkel, az intézmény tárgyi feltételeivel és szolgáltatásaival való elégedettség az iskolai végzettség növekedésével csökken. Tehát minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik a hallgató, annál kevésbé elégedett a felsorolt mutatók terén.

Az, hogy a hallgató saját maga is finanszírozta a tanfolyam díját, szoros összefüggést mutat egyes elégedettségi mutatókkal. Akik maguk is fizettek a tanfolyamért, elégedetlenebbek a tanfolyam színvonalával, ill. a tanárokkal, mint azok, akik ingyen vehették igénybe a képzést.

A hallgatók „előélete”

A hallgatók több mint egyharmada (35,8 százalék) már korábban is részt vett valamilyen tanfolyamon. Többségük ugyan csak egy alkalommal, közel egy negyedük kétszer, de olyan hallgató is akad, aki eddig kilenc tanfolyamot végzett el. Ezek a számok azért is figyelemre méltóak, mivel a hallgatók átlagéletkora csupán 29 év. Mint azt már korábban említettük, a hallgatók nem mindegyike van tisztában azzal, hogy milyen oklevelet kap a tanfolyam végén. A korábbi tanfolyamok adatai is ezt erősítik meg. Minden ötödik hallgató válaszolta azt, hogy nem tudja pontosan milyen végzettséget is szerzett. Ugyanígy arányban vannak azok, akik nem kaptak végzettséget, illetve középfokú szakmai végzettséget szereztek a tanfolyam befejeztével. Ennél kisebb (15,6 százalék) azoknak az aránya, akik szakmunkás végzettséget kaptak. Akik nem kaptak bizonyítványt, azok többsége nem szakmai tanfolyamon vett részt, hanem általában nyelvtanfolyamon. Közülük azonban csak néhány hallgató szerzett nyelvvizsga-bizonyítványt.

Elemeztük azt is, hogy mi jellemzi azokat a hallgatókat, akik már korábban is részt vettek valamilyen tanfolyamon. Ezzel kapcsolatban a hallgatók iskolai végzettsége karakteres eltéréseket mutat. Legtöbbször a szakközépiskolát végzettek közül kerülnek ki, de a gimnáziumi végzettségük körében is igen magas az arányuk. Legkisebb arányban a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők vettek még részt más tanfolyamon. A hallgatók jelenlegi foglalkozása is jellegzetes különbségeket mutat. A munkanélküliek aránya kiugróan magas a korábbi tanfolyamokon résztvevők között, őket követik a nem fizikai alkalmazottak. Legkevésbé jellemző ez a segéd- és betanított munkásokra, illetve a foglalkozási skála tetején lévő vezetőkre és értelmiségiekre.

A válaszadók egyharmada beszél valamilyen idegen nyelven. Közülük a többség csak egy nyelven, de olyanok is vannak, akik három idegen nyelven beszélnek. A legtöbbször németül (40,4 százalék) vagy angolul (26,8 százalék). A két nyelven beszélők között is ez a két nyelv áll az élen. A többi nyelv aránya csekély és megosztott. A „kis” nyelvek közül a legjellemzőbb az orosz és a román.

A nyelvtudás szoros összefüggést mutat a hallgatók iskolai végzettségével. Nem meglepő, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál valószínűbb, hogy beszél valamilyen idegen nyelven, de e téren jelentős eltérés mutatkozik a szakközépiskolai és a gimnáziumi végzettség között. A gimnáziumi végzettséggel rendelkezők között 10 százalékkal magasabb az idegen nyelvet beszélők aránya. Ugyanez a különbség megvan a főiskolát és az egyetemet végzettek között is az egyetemet végzettek javá-

ra. Foglalkozási kategóriák szerint is szoros összefüggés mutatkozik a nyelvtudással. Minél magasabban helyezkedik el a hallgató a foglalkozási skálán, annál valószínűbb, hogy beszél valamilyen idegen nyelven. Tehát a vezetők között van a legtöbb és a segéd- és betanított munkások között a legkevesebb idegen nyelven beszélő. A munkanélküliek csoportja a szakmunkások és a vállalkozók között áll nyelvtudás szempontjából. A nyelvtudás nemek szerint nem mutat összefüggést, viszont a hallgatók életkorával igen. A válaszadók átlagos életkora csak 29 év, mégis azt tapasztaltuk, hogy az átlagosnál fiatalabbak gyakrabban beszélnek idegen nyelven, mint az idősebbek.

Tehát a vizsgált hallgatók egy népes csoportja – korábbi képzési „előtörténete” alapján – már jól képzett, nyelvtudással rendelkező csoport.

A hallgatók társadalmi jellemzői

A hallgatók iskolai végzettsége tekintetében az alsó és a felső kategóriák aránya nagyjából azonos, 10-10 százalék körüli a csak alapoktatásban résztvevők és a felsőfokú végzettségűek aránya. Majdnem kétharmaduk érettségivel rendelkezik. Meglepő módon köztük többen vettek részt szakmai képzésben, mint a gimnazisták. Vagyis azok, akik már rendelkeznek egy szakmával, nagyobb arányban vesznek részt képzésben, mint akik még nem rendelkeznek, ami arra utal, hogy a korábban megszerzett szakmájuk eladhatatlan volt a munkaerőpiacon. (11. táblázat)

A táblázat utolsó oszlopa a munkanélküliek iskolai végzettségének arányait mutatja be. A teljes mintához képest több eltérést is tapasztalunk. Az egyik fontos eltérés az alsó és a felső kategóriák között van. Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők körében magasabb, a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők körében pedig alacsonyabb a munkanélküliek aránya a teljes mintához képest. A másik különbség, hogy a munkanélküliek között nagyobb arányban vannak szakközépiskolát végzettek, mint a teljes mintában. Ellentétben a gimnáziumi érettségit szerzőkkel, akik hasonló arányt képviselnek a teljes mintában is. (13) Saját adatainkat az országos munkanélküliségi adatokkal összehasonlítva, azt tapasztaljuk, hogy a munkanélküliséggel leginkább sújtott csoportok aránya jóval alacsonyabb a képzésben résztvevők között, ugyanakkor érettségivel – és a legtöbb esetben már szakmával – rendelkező munkanélküliek többszörösen túl vannak reprezentálva. (12. táblázat)

Természetesen az iskolai végzettség és a jelenlegi foglalkozás szignifikánsan erős összefüggést mutat. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül a legtöbben vezetők vagy értelmiségiek. A nem fizikai alkalmazottak csoportját főként gimnáziumi és szakközépiskolai végzettségűek teszik ki. A vállalkozói réteget elsősorban a szakmunkás és szakközépiskolai végzettségűek képviselik. A segéd- és betanított munkások az alacsonyabb iskolai végzettségűek közül kerülnek ki, éppúgy, mint a munkanélküliek. (13. táblázat)

Iskolai végzettség	N	százalék	Jelenleg munkanélküli (N=342) százalék
8 általánosnál kevesebb	1	0,1	–
8 általános	68	9,8	13,2
Speciális szakiskola	9	1,3	1,5
Szakmunkásképző	115	16,5	16,7
Szakközépiskola	251	36,1	40,1
Gimnázium	178	25,6	24,6
Főiskola	60	8,6	3,8
Egyetem	14	2,0	0,3
Összes	696	100,0	100,0

11. táblázat. A hallgatók legmagasabb iskolai végzettsége

Foglalkozás	N	százalék
Vezető	24	3,5
Értelmiségi	38	5,6
Nem fizikai alkalmazott	92	13,5
Vállalkozó	55	8,0
Szaktmunkás	49	7,2
Segéd- vagy betanított munkás	57	8,3
Munkanélküli	342	50,0
Nyugdíjas	3	0,4
Egyéb inaktív	24	3,5
Összes	684	100,0

12. táblázat. A hallgatók jelenlegi foglalkozása

Iskolai végzettség	Munkanélküli
8 általános	66,2
Speciális szakiskola	55,6
Szaktmunkásképző	49,6
Szakközépiskola	54,6
Gimnázium	47,2
Főiskola	21,7
Egyetem	7,1

13. táblázat. A munkanélküliek aránya az iskolai végzettségek egyes kategóriáiban (%)

Foglalkozás	Skála átlag	esetszám	Háztartás jövedelem átlag EFt	esetszám	Egyén jövedelem átlag EFt	esetszám
Vezető	4,42	24	125,42	12	81,47	15
Vállalkozó	4,04	49	70,50	30	38,52	42
Nem fizikai alkalmazott	3,62	88	76,88	66	37,13	75
Értelmiségi	3,48	33	89,28	18	34,95	22
Szaktmunkás	3,37	49	71,84	31	36,46	39
Segéd- vagy betanított munkás	3,25	52	60,24	33	32,60	42
Munkanélküli	2,99	321	54,79	227	12,70	257
Összes	3,33	–	64,8	–	25,11	–

14. táblázat. Anyagi, jövedelmi mutatók a hallgatók foglalkozása szerint

A hallgatók kétharmada találkozott már a munkanélküliséggel, mivel közel 50 százalékuk jelenleg is munkanélküli, egy hatodik korábban volt. Az iskolai végzettség hasonló linearitást mutat a két csoportnál. Ha mindazokat nézzük, akik már találkoztak a munkanélküliséggel, akkor azt tapasztaljuk, hogy a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők körében közel 80 százalékos, az érettségizettek körében 70 százalékos, de a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében csak 20 százalékos ez az arány.

Az országos adatok szerint a munkanélküliségi ráta nemek és életkor tekintetében eltéréseket mutat. (14) Saját adataink a nemek vonatkozásában nem mutatnak különbséget, életkor tekintetében pedig szignifikáns, bár gyenge korrelációt tapasztaltunk. Ugyanaz a tendencia jelenik meg, mint az országos adatokban, a munkanélküliek között a legfiatalabbak (24 év alattiak) vannak a legnagyobb arányban.

A jelenleg is munkanélkülieknek átlagosan 11 hónapja nincs állása, de az adatok szó-

rása igen nagy. Van, aki csak 1 hónapja munkanélküli és van, aki több éve. A munkanélküliség időtartalma nem mutat összefüggést más változókkal.

A munkanélküliek alig több mint fele reméli, hogy állást kap a képzés befejeztével. Az elhelyezkedés reménye szoros kapcsolatot mutat a képző intézmény típusával. A képző központokban tanulók az átlagosnál jobban bíznak abban, hogy el tudnak majd helyezkedni, legkevésbé hisznek ebben a felsőoktatási intézményekbe járók. Azok a hallgatók, akik álláskeresési tanácsadásban is részesülnek, inkább reménykednek abban, hogy munkahelyhez juthatnak a tanfolyam befejeztével, mint akik nem. Azt tapasztaltuk, hogy ha a képző intézmény bármilyen egyéb szolgáltatást is nyújt, ezzel növeli a munkanélküliek állásreményét. Vagyis ha a tanórák mellett bármilyen téren is foglalkoznak még az intézmények a hallgatókkal, ezzel növelik a munkanélküliek bizakodását. Ez magyarázza a képző központok iránti nagyobb bizalmat is, hiszen ebben az intézménytípusban kapnak a hallgatók a leggyakrabban valamilyen egyéb szolgáltatást a tanórák mellett.

A hallgatók anyagi körülményei

A válaszadók többsége saját házában (58 százalék) vagy saját lakásban (31,5 százalék) él. Az albérlésben vagy önkormányzati bérlakásban élők száma igen csekély. Mivel a hallgatók csaknem fele szüleivel él együtt, a „saját” szó nemcsak a hallgatóra, hanem a szülőre is vonatkozik. Ha csak azokat a hallgatókat vizsgáljuk, akik önálló háztartásban élnek, azt tapasztaljuk, hogy ugyanilyen magas a saját tulajdonnal rendelkezők aránya. Az átlagos lakásméret 2,5 szoba, de az adatok szórása igen nagy. Akadnak olyanok, akik csak egy szobás lakással rendelkeznek, de vannak olyanok is, akik 7,5 szobással. A lakásnagyság csupán a háztartások összjövedelmével mutat szignifikáns, ám gyenge kapcsolatot, más háttérváltozóval nem áll összefüggésben.

A válaszadók anyagi körülményeit a lakáshelyzetükön kívül jövedelmi viszonyaikkal is mértük. Amellett, hogy megkérdeztük saját, illetve háztartásuk jövedelmét, arra is megkértük őket, hogy egy hétfokú skálán osztályozzák anyagi körülményeiket. A következő ábra a skála eloszlásait mutatja.

A hisztogram és a normál eloszlás görbéje a „csúcson” hasonlít egymáshoz (ezt jelzi az is, hogy a válaszok átlaga 3,3), de jól látható, hogy a széleken jelentős az eltérés. A skála alján elhelyezkedő válaszadók többségben vannak a skála tetjéhez képest. A skála különböző fokain elhelyezkedőket megvizsgáltuk jövedelmi és foglalkozási hátterük alapján is. (14. táblázat)

A hallgatók saját anyagi körülményeinek megítélése iskolai végzettségükkel nem mutat összefüggést, viszont jelenlegi foglalkozásukkal igen. A skála alján lévők többsége a munkanélküliek közül kerül ki. A segéd- és betanított munkások közül is igen sokan ehhez a csoporthoz tartoznak, e két foglalkozási csoport között nagyon kicsi a különbség. A skála másik végén a vezetők és a vállalkozók állnak. A három köztes csoport (értelmiség, nem fizikai alkalmazott, szakmunkás) sorrendje pedig úgy alakul, hogy a szakmunkások állnak a skála közepén, fölöttük állnak a nem fizikai alkalmazottak, alattuk pedig az értelmiségiek.

A skála-módszer használata mellett konkrétan is rákérdeztünk a tanfolyamra járó hallgató, illetve családja havi nettó összjövedelmére. A kérdezettek 73 százaléka adta meg háztartása összjövedelmét, míg saját jövedelmét csak 62 százalék. A háztartások nettó átlagos jövedelme 64 ezer Ft, minimuma 4 ezer, maximuma 400 ezer Ft. Az egyének nettó átlagjövedelme 25 ezer Ft, minimuma egy ezer, maximuma 300 ezer Ft. Mivel a jövedelmi mutatók esetében általában nagyobb a válaszmegtágadás és a torzítás, ezért csak óvatosan kezelhetjük az adatokat. Inkább csak trendeket olvashatunk ki belőlük. A jövedelem az iskolai végzettséggel nem mutat szoros kapcsolatot. Csak a legmagasabb iskolai végzettségek esetén van jelentősebb eltérés a jövedelmi helyzet tekintetében, vagyis a

felsőfokú végzettségűek vannak a legjobb jövedelmi helyzetben. A foglalkozással már szorosabb kapcsolatot mutatnak a jövedelmi viszonyok. A hallgató saját jövedelmének átlaga ugyanazt a foglalkozási lépcsőzetességet mutatja, mint a skála-átlagok. A lépcső tetején a vezetők állnak, az alján pedig a munkanélküliek. Nemcsak a fokok sorrendje között nincs különbség, de a fokok nagysága sem követi teljes mértékben a jövedelmkülönbségeket. A vezetők és a vállalkozók nagyobb jövedelmkülönbségét jól megjeleníti a skála csaknem négy tizedes különbsége. A vállalkozók és a nem fizikai alkalmazottak között is ekkora a skála különbsége, de jövedelmük tekintetében sokkal kisebb. (Persze ezt okozhatja az is, hogy a vállalkozók köztudottan nem szívesen vallják be teljes jövedelmüket.) A foglalkozási lépcső alján állók jövedelmének különbsége 2,5-szeres, de a skála-különbség mértéke nem jeleníti meg ezt a nagy eltérést. A háztartások jövedelmi átlagát a skála-átlagokkal összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy a segéd- és betanított munkások, illetve a munkanélküliek között nincs is olyan nagy különbség, mint az egyéni jövedelmek esetében. A különböző foglalkozási kategóriák között a háztartások összjövedelmét tekintve is a vezetők állnak az élen. Feltűnő, hogy az értelmiségiek és a vállalkozók jövedelme erős inkonzisztenciát mutat saját skálabesorolásukkal. Hiszen míg az értelmiségiek csak a negyedik helyen szerepelnek a skálán, addig jövedelmi viszonyaik alapján a második helyen állnak. Ezzel szemben a vállalkozók a skálán második helyre sorolták magukat, míg jövedelmi mutatóik alapján csak az ötödik helyen állnak. Ha komolyan vehetjük a jövedelemről szóló adatokat, akkor ez azt jelenti, hogy a fiatal vállalkozók elégedettebbek jövedelmi helyzetükkel, mint a fiatal értelmiségiek.

Anyagi és jövedelmi helyzetük mellett a hallgatók vagyoni helyzetére vonatkozó kérdéseket is feltettünk. Azt vizsgáltuk, hogy milyen tartós fogyasztási cikkekkel rendelkeznek a válaszadók. (15. táblázat)

Fogyasztási cikk	N = 633	Az esetek százalékában	Országos százalék (15)	eltérés
Színes TV	592	93,5	90	3,5
Fényképezőgép	432	68,2	52	16,2
Automata mosógép	422	66,7	45	21,7
Video	409	64,6	42	22,6
Fagyasztó	404	63,8	55	8,8
Autó	347	54,8	36	18,8
Mikrohullámú sütő	317	50,1	31	19,1
Számítógép	220	34,8	9	25,8
CD lemezjátszó	204	32,2	n.a.	–
mobiltelefon	152	24,0	10	14
takarítógép	97	15,3	n.a.	–
videokamera	54	8,5	2	6,5
Internet-csatlakozás	32	5,1	0,7	4,4

15. táblázat. Fogyasztási cikkekkel való ellátottság

Foglalkozás	átlag	Esetszám
Vezető	8,29	24
Értelmiségi	6,82	34
Nem fizikai alkalmazott	6,41	92
Vállalkozó	7,19	54
Szakt munkás	5,00	42
Segéd- vagy betanított munkás	4,94	51
Munkanélküli	5,17	302
Összes	5,79	599

16. táblázat. A fogyasztási cikkek száma a jelenlegi foglalkozás szerint

Az adatok igen figyelemre méltóak. Annak ellenére, hogy a válaszadók fele munkanélküli, és saját bevallott jövedelmük tekintetében nincs nagy különbség az országos átlaghoz képest, a fogyasztási cikkek terén mégis igen nagy az eltérés. Minden fogyasztási cikk birtoklása terén előnyben állnak az országos adatokhoz képest és bizonyos tárgyak esetében (például számítógép, videokamera, Internet) négyszeres, illetve hatszoros az eltérés. A hallgatók a felsorolt fogyasztási cikkek közül átlagosan hat darabbal rendelkeznek, viszont az adatok szórása igen nagy, ezért más változókkal is összevetettük a fogyasztási cikkekkel való ellátottságot. Az anyagi skála és a fogyasztási cikkekkel való ellátottság szoros kapcsolatot mutat. Minél magasabbra értékelt a válaszadó saját anyagi helyzetét, annál több fogyasztási cikket rendelkezik, illetve annál nagyobb valószínűséggel rendelkezik Internet-csatlakozással, videokamerával és takarítógéppel.

A hallgatók életkora sem az anyagi skálát, sem a fogyasztási cikkek többségének előfordulását nem befolyásolja, de három fogyasztási cikk életkor-specifikusnak tekinthető: a mobiltelefon, a számítógép és az Internet-csatlakozás. Ezek közül az utóbbi az, ami a legerősebb kapcsolatot mutatja az életkorral. Vagyis minél fiatalabb valaki, annál valószínűbb, hogy rendelkezik ezekkel a fogyasztási cikkekkel. E tárgyak birtoklása a jelenlegi foglalkozással is összefügg. Számítógépe szinte minden vezetőnek, értelmiséginek, nem fizikai alkalmazottnak és vállalkozónak van. Az Internet-csatlakozás és a mobiltelefon is – az értelmiség kivételével – e három csoportnál a legjellemzőbb. A mobiltelefon emellett a szakmunkások körében is eléggé elterjedt. (16. táblázat)

A többi fogyasztási cikk előfordulása is erős kapcsolatot mutat a jelenlegi foglalkozással. Fogyasztási cikkekkel a vezetők, a vállalkozók, az értelmiségiek és nem fizikai alkalmazottak a legjobban ellátottak. A skála alján a segéd- és betanított munkások, a szakmunkások és a munkanélküliek állnak. Éppúgy, mint az anyagi skála tekintetében, itt sincs nagy különbség a két alsó réteg között. Sőt a munkanélküliek átlagosan több fogyasztási cikket birtokolnak, mint a szakmunkások és a segéd- és betanított munkások. Emellett az értékesebb és kevésbé elterjedtebb fogyasztási cikkekkel, mint a CD-lejátszó, videokamera, számítógép, mobiltelefon, Internet-csatlakozás, több munkanélküli rendelkezik, mint betanított vagy segédmunkás.

Összegzés

Kutatásunk nem lehetett reprezentatív vizsgálat, mivel országos adatok sem a képző intézményekről, sem a képzésben résztvevőkről nem állnak rendelkezésünkre. Ezért arra törekedtünk, hogy korábbi kutatások és részleges adatok alapján különböző intézménytípusokban és képzési formákban résztvevőket vizsgáljunk az ország eltérő fejlettségű területein. A vizsgálat ötféle intézménytípusban és öt városban zajlott, vagyis összességében 25 intézményben. Összesen 701 hallgatóval készült kérdőív. Ez a hallgatói létszám, ha az OSAP adatszolgáltató rendszer adataihoz hasonlítjuk, akkor a képzésben résztvevők 3 százalékát jelenti, ami már jól „használható” és általános következtetéseket megengedő minta. Azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy ez az adatszolgáltató rendszer csak az OKJ szakképzésekben résztvevőket jegyzi, illetve csak azokat az intézményeket, amelyek a munkaügyi központokban regisztráltatták magukat. Emiatt azt feltételezzük, hogy az iskolarendszeren kívüli szakmai képzésben résztvevők száma sokkal nagyobb az országosan jegyzettnél, így kérdőíves felmérésünk eredményei inkább csak jelzés értékűek.

E vizsgálat legfőbb tanulsága a képzésben résztvevők társadalmi, gazdasági hátterére vonatkozik. Habár a hallgatók fele munkanélküli, előképzettségüket tekintve többségük érettségizett és közülük sokan már korábban is részt vettek az iskolarendszeren kívüli képzés valamely formájában. Szintén gyakori, hogy idegen nyelvet/nyelveket beszélnek. További sajátossága, hogy a képzésben a fiatalabb korcsoportok vesznek leginkább részt.

Anyagi körülményeiket tekintve, keresetük és jövedelmi viszonyaik az országos átlaghoz hasonlóak, de vagyoni helyzetük az országos átlag felett áll. Ezt jelzik lakásviszonyaik, illetve a különböző tartós fogyasztási cikkek birtoklása is, amelyek magasán meghaladják az országos átlagot. Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy jelenleg egy viszonylag jól képzett, jó gazdasági helyzetben lévő réteg használja ki a munkaügyi ellátó rendszer lehetőségeit és képi magát tovább, míg az alacsonyabb képzettséggel rendelkező munkanélküliek nem vesznek részt olyan arányban a képzésben, ahogy azt a szükségleteik indokolnák.

Jegyzet

- (1) BENEDEK András: *Vesztesekből nyertesek?* Educatio, 1999/Tavaszi, 26–37. old.
- (2) DÁVID János: *A főváros és agglomerációja munkaerőpiaci és szakképzési előrejelzése, 1999.* Kézirat
- (3) JUHÁSZ Erika: *Felmérés Eger város felnőttképzéséről.* Educatio, 1999/Tavaszi, 173–181. old.
- (4) *Magyar Statisztikai Évkönyv.* KSH, 1997.
- (5) SUM István – TÓTH Anikó: *Az iskolarendszeren kívüli szakmai képzés finanszírozása.* Szakképzési Szemle, 1998/4. sz. 19–26. old.
- (6) TÓT Éva: *Trendek az iskolarendszeren kívüli képzésben.* Educatio, 1997/Nyári, 314–326. old.
- (7) A kutatás az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Közalapítvány (OKTK) támogatásával készült.
- (8) A mintaválasztásnál azt a szempontot is figyelembe vettük, hogy a települések tükrözzék az ország keletnyugat irányú különbségeit. Így a kiválasztott települések a következők voltak: Budapest, Szombathely, Pécs, Békéscsaba, Nyíregyháza.
- (9) Az egyes intézmények kiválasztásánál a CD-cégjegyzék adatbázisát, az Oktatókutató Intézet által végzett korábbi kutatások adatbázisát, illetve az Oktatási Minisztérium *Felnőttképzés, érettségi utáni szakképzés* című kiadványát használtuk fel. A CD-cégjegyzéket az MTA SZTAKI készítette (1998. augusztus 28). Több mint 300 ezer magyarországi gazdasági szervezetről és azok tevékenységi köreiről tartalmaz információkat.
- (10) A kérdőíves adatfelvétel személyes lekérdezővel történt.
- (11) Instrukcióként csak annyit adtunk meg a kérdezőbiztosoknak, hogy egy-egy településen és egy-egy intézménytípuson belül különböző tanfolyamra járó hallgatókat kérdezzenek meg.
- (12) Államilag elismert szakmunkás végzettséget ígértek a következő szakmák: a fém és gépipari szakmák, varromkás, ápoló, egyes számítógépezői szakmák, vendéglátóipari, érintésvédelem, modellező, szobafestő. Középfokú végzettséget ígértek a következő szakmák: könyvelő, fém és gépipari szakmák, számítógépező, ápoló, számviteli ügyintéző, ifjúságvédelem, érintésvédelem, modellező, marketing, kereskedő, számítástechnikai műszerész. Felsőfokú végzettséget adó tanfolyamok: multimédia, könyvelő, számítógépező, iskolatitkár, ifjúságvédelem, marketing, külkereskedelmi ügyintéző. Nem ígért szakmai végzettséget: minőségbiztosítás, romafejlesztő, számítógépező.
- (13) A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti országos eloszlását mutatja a következő táblázat (*Magyar Statisztikai Évkönyv.* KSH, 1997.):

Iskolai végzettség	százalék
8 osztálynál kevesebb	4,42
8 általános	36,53
Szaktanuló	34,46
Szakiskola	1,32
Gimnázium	8,72
Szakközépiskola	11,73
Főiskola	2,01
Egyetem	0,83

(14) Nemek szerinti munkanélküliségi ráta 1998. : férfi 11,1 százalék, nő 10,9 százalék, életkor szerinti ráta: 15-19 év – 28,8 százalék, 20-24 év – 13 százalék, 25-29 év – 9,1 százalék, 30-39 év 8,2 százalék, Magyar Statisztikai Évkönyv, KSH, 1997.

(15) *A háztartások fogyasztási cikkeinek állománya.* KSH, 1997. December 31., 1998. március